

A MAGYAR VÁRMEGYÉK SZEREPE A HABSBERG MONARCHIA HADEREJÉNEK FINANSZÍROZÁSÁBAN

Egy 1730. évi felmérés tapasztalatai

A Habsburg Monarchia állandó haderejének megalakulása, majd Magyarország 17. és 18. századi szerepe annak finanszírozásában bő évszázada foglalkoztatja a magyar és osztrák történészeket. Jól ismert, magyar nyelven is hozzáférhető a haderő szervezetének változása és fizetési táblázatai.¹

Magyarország hozzájárulása a sereg fenntartási költségeihez Zachar József kutatásai alapján elérhető az érdeklődők számára.² A császári katonák és tisztjeik török elleni felszabadító háború idején elkövetett kilengéseit, valamint azok társadalmi robbanást előidéző következményeit elsősorban R. Várkonyi Ágnes írásaiból ismerjük.³ Az állandó hadsereg becikkelyezésének történetét Szabó Dezső tárta fel.⁴ A 17. és 18. századi rendi adómegajánlás szisztémáját Iványi Emma és Szijártó M. István publikációi világították meg.⁵ Az udvar oldalán jelentkező gazdálkodási folyamatokról, modernizációs és bevételnövelési kísérletekről ugyan csak a 19. század végétől áll rendelkezésünkre szakirodalom.

A 20. század utolsó negyedétől napvilágot látott vármegyei közgyűlési regesztakötetek a haderő, valamint a megyehatóságok kapcsolataiba engednek betekintést. A megyék pénzügyi működését még e kiadványok sem tették maradéktalanul megismerhetővé. Ez részben a feldolgozott források típusával magyarázható. A közgyűlési jegyzőkönyvek a 18. század első felében még mindössze a hatóság döntéseinek szűkszavú kivonatát tartalmazták, másrészt csupán öt megye (Esztergom, Fejér, Pest, Somogy és Tolna) néhány évének, esetleg évtizedének határozatai váltak megismerhetővé. Az évszázados múltfeltáró munka ellenére,

¹ *Újhelyi Péter*: Az állandó hadsereg története I. Lipót korától Mária Terézia haláláig (1657–1780). Bp. 1914. 41–65., 127–128., 144–145., 228. és *Schramek László*: Az állandó hadsereg eltartásának kérdései a 18. század első felében Pest megye példáján keresztül. Bp. 2011. 206–239.

² *Zachar József*: A cs. (kir.) állandó hadsereg pénzügyei (1683–1792). *Századok* 129. (1995) 857–872.

³ *R. Várkonyi Ágnes*: A Habsburg-abszolutizmus és a magyarországi jobbágság a XVII–XVIII. század fordulóján. *Századok* 99. (1965) 679–720.

⁴ *Szabó Dezső*: Az állandó hadsereg becikkelyezésének története III. Károly korában 1708–1715. *Had-történelmi Közlemények* 11. (1910) 23–51., 349–387., 549–587.

⁵ *Iványi Emma*: Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713). Bp. 1991. 134–223.; *Szijártó M. István*: A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792. Bp. 2005. 210–268.; *Uő.*: A magyar rendek adómegajánlási joga és 18. századi adómegajánlási rend kialakulása. In: *Uő.*: Nemesi társadalom és politika. Tanulmányok a 18. századi magyar rendiségről. Bp. 2006. 185–216.

még mindig számos fehér folt terpszkedik ismeretanyagunk térképén. Az alábbiakban e területek szűkítésére kívánunk kísérletet tenni a megyék adószedési gyakorlatának bemutatásával.

A 18. század első felének uralkodói – I. Lipót, I. József és III. Károly – egyre növekvő összegű készpénzt igényeltek országaiktól a soha véget nem érő háborúk finanszírozásának, és az ezzel párhuzamosan egekbe szökő államadósság visszafizetésének fedezetéül. A pénzügyi igényeket a Hadbiztosság tájékoztatása alapján az Udvari Kamara foglalta írásba egy kívánatos és minimális adóösszeg meghatározásával.⁶

Itt szükséges a korabeli adórendszer logikáját megvilágítani. A Habsburg Monarchia katonai és pénzügyi vezetői a moderntől teljesen eltérő szemléletmóddal rendelkeztek. A döntéshozók a kivetendő adó nagyságát a 17. és 18. században a hadsereg fenntartási igényeihez igazították. Igaz, a 18. század első felében már nem sikerült a katonai kiadásokat a hadiadóból fedezni, amelyek békeévekben az állami kiadások legalább felét, háború idején akár 90%-át is elérhették.⁷

A magyar megyék szolgáltatásai az állandó hadsereg részére

A kora újkori törvények és az uralkodói rendeletek alapján tisztázódtak, hogy a mindenkor uralkodó és a hadügyi igazgatás tisztviselői a készpénzadó mellett mely szolgáltatások teljesítését várták el a megyéktől. Elsőként kell megemlíteni, hogy a lakosság a november 1-jétől április 30-ig terjedő időszakban szállást, tűzifát, gyertyát, természetbeni ellátást (kenyeret és bizonyos időszakokban húst, illetve sört vagy bort) biztosított a sereg részére. A katonák lovainak járó napi széna és zab takarmányt ezt egészítette ki.⁸ III. Károly 1731-ben elrendelte, hogy az alakulatok mind nagyobb hányada telente laktanyában nyerjen szállást. A kaszárnyák építését azonban a megyéknek kellett biztosítaniuk. A rendelkezést Mária Terézia 1755-ben megismételte.⁹

⁶ Franz Mensi: Die Finanzen Österreichs von 1701 bis 1740. Wien 1890. 13.

⁷ Michael Hochedlinger: „Onus militare.” Zum Problem der Kriegsfinanzierung in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie 1500–1750. In: Kriegsführung und Staatsfinanzen. Die Habsburgermonarchie und das Heilige Römische Reich vom Dreißigjährigen Krieg bis zum Ende des habsburgischen Kaisertums 1740. Hrsg. Peter Rauscher. Münster 2010. 81–138., itt: 117.

⁸ Timon Béla: Az 1838/39. évi regnicolaris deputatio katonai vonatkozású munkálatai. A cs. kir. hadsereg elhelyezése és ellátása Magyarországon. Bp. 1938. 48–49.; Schramek L.: Az állandó hadsereg i. m. 48–53.

⁹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL) C 32 Helytartótanácsi Levéltár, Acta militaria (a továbbiakban: C 32) Lad. A. Fasc. 8 (numerus nélküli fasciculus). 8v. és uo. 240. cs. Idealta No. 1. 32r. és 44r.–45r.

A kvartélyok építése ellen számos törvényhatóság tiltakozott lakosainak anyagi terhei miatt. A teljesség igénye nélkül megemlíthetjük Heves,¹⁰ Fejér,¹¹ Nógrád,¹² Baranya,¹³ Nyitra,¹⁴ Szepes,¹⁵ Győr¹⁶ és Pozsony¹⁷ megyéket. Az intézkedés 1731/32-ben tiltakozást váltott ki a tehetősebb nyugati országrészben éppúgy, mint az újranepestülő, egykori hódoltsági vidékeken. Komárom megye 1755-ben Mária Terézia rendeletét azonban példaszerűen hajtotta végre.¹⁸

Mindemellett a falusiak az év egészében a katonákat és málhájukat, továbbá a tüzérségi felszerelést térítésmentesen szállították, hogy csupán a legfontosabbakat említsük.¹⁹ A forspontozás terhei különösen a Magyarország déli határainál vívott háborúk idején váltak elviselhetetlenné.

A török hódoltság korának emlékeként a falusiaknak ingyen kellett közmunkát adniuk a megújuló és mind modernebbé váló erődök karbantartásához. A tényleges fizikai munka kötelezettségét az 1729. évi I. tc. szüntette meg. E szolgáltatás ekkor még nem enyészik el teljesen, mivel az országgyűlés helyette a mindenki számára kényelmesebb készpénzmegváltást ajánlja meg évi 24 000 Ft értékben. Mária Terézia végül erről 1751-ben az országgyűlés egy újabb, 700 000 Ft értékű adóemeléséért cserébe lemondott.²⁰

A békeévekben a nyári táborokban állomásozó több ezred erejű katonai egységek ellátásának biztosítása állította komoly kihívás elé a megyei közigazgatást.²¹

Az alábbiakban arra teszünk kísérletet, hogy a hadiadó-kivetés gyakorlatát megvilágítsuk egy 1730. évi, a Helytartótanács által elrendelt felmérés alapján. Vizsgálódásunk a megyékre koncentrálni fog, mivel a 18. század első felében e törvényhatóságok rendelkeztek az országos adóketési és fizetési alapot képező portaszám több mint 80%-ával, sőt ez a szám hosszú időn át a 90%-ot is meghaladta az 1. táblázat adatai szerint.

¹⁰ MNL OL C 32 Lad. A. Fasc. 8. Heves 25r–v.

¹¹ Uo. Fejér, 27r.

¹² Uo. Nógrád 29r.

¹³ Uo. Baranya 31r–v. és 59r.

¹⁴ Uo. Nyitra 74r–v.

¹⁵ Uo. Szepes 39r –v.

¹⁶ Uo. Győr 57r.

¹⁷ Uo. Pozsony 72r.

¹⁸ MNL OL C 32 240. cs. Idealia No. 1. 51r.

¹⁹ *Timon B.*: Az 1838/39. évi regnicolaris deputatio i. m. 58–59.; *Schramek L.*: Az állandó hadsereg i. m. 54–57.

²⁰ *Szijártó M. I.*: A diéta i. m. 247.; *Schramek L.*: Az állandó hadsereg i. m. 111.; *Nagy János*: Rendi ellenzék és kormánypárt a 18. századi országgyűléseken. Politika- és társadalomtörténeti elemzés az 1751. évi diéta példáján. Doktori (PhD) értekezés. Bp. 2017. 134–138.

²¹ *Schramek L.*: Az állandó hadsereg i. m. 141–146.

1. táblázat A contributio fizetésének aránya megyék és városok között²²

		1702	1717	1730	1741	1751
Magyar megyék	portaszám	5543,5	5483,5	5051,25	5005,5	4901
	arány	82,47%	91,77%	92,02%	88,46%	86,70%
Városok	portaszám	514	492,25	438,25	464,25	521,5
	arány	7,64%	8,23%	7,98%	8,21%	9,23%
Horvát–szlávón területek	portaszám	664	-	-	173,25	173,25
	arány	9,89%	-	-	3,06%	3,06%
Egyéb	portaszám	-	-	-	15,25	57
	arány	-	-	-	0,27%	1%
Összesen	portaszám	6721,5	5975,25	5489,5	5658,25	5652,75
	arány	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Forrás: lásd a jegyzetben²³

Az 1730. évi adóügyi felmérés

Az 1730. évi adatgyűjtés egy rutineljárás eredményeként látott napvilágot, amelynek gyakorlata a török elleni felszabadító háborúig nyúlt vissza. A törvényhatóságok képviselői 1691-től a nádor elnöklete alatt maguk osztották fel a *concursum*nak nevezett tanácskozáson az országra eső hadiadót a teherbíró képességüket kifejező arány, a portaszám alapján.²⁴ A tanácskozások a Rákóczi-szabadságharcot követően, az 1710-es években is folytatódtak, azokat akár az országgyűlések évében is megtartották.²⁵ E fórumokon a törvényhatóságok küldöttei rendszeresen ismertették a rájuk zúduló természeti csapásokat és problémákat, amelyekre hivatkozva terheik könnyítését, azaz portaszámuk leszállítását kérték. Az országgyűlések mellett tehát ez a fórum dönthetett a vármegyék teherviselő erejéről. Az arányszámok 1700 és 1765 között tizenháromszor módosultak, majd ezt követően 1802-ig egyszer sem.²⁶

²² Amennyiben a törvényhatóságok egyenként összeadott portaszámait eltértek a korabeli, vagy közéleti országosan összesített adatoktól, akkor mindig az előbbivel számoltuk. A táblázat 1741. és 1751. évi oszlopában egyéb címen néhány a Határőrvidéktől adóügyi szempontból visszacsatolt terület szerepel.

²³ Az 1702. évi adatokat lásd *Iványi E.*: Esterházy Pál i. m. 421–425., 1717. évi adatok.; Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Közigazgatási és politikai iratok III. 1717–1730. Összeáll. Borosy András – Kiss Anita – Szabó Attila. Bp. 2003. 49–62.; Az 1730. évi adatokat lásd MNL OL A 1 Kancelláriai Levéltár Originales Referadae (a továbbiakban: A 1) No. 54/1729. 5–18. p., 1741. és 1751. évi adatok; *Fényes Elek*: A magyarországi adó- és financia-rendszer 1849-dik évig. In: Egyetemes magyar encyclopaedia I. Szerk. Török János. Pest 1859. 611–616.

²⁴ *Iványi E.*: Esterházy Pál i. m. 149–200.

²⁵ *Szijártó M. I.*: A magyar rendek i. m. 203.

²⁶ *Berzeviczy Gergely*: A parasztek állapotáról és természetéről Magyarországon. *Tessedik Sámuel – Berzeviczy Gergely*: A parasztek állapotáról Magyarországon. Szerk. Ortutay Gyula – Zsigmond Gábor. Bp. 1979. 386.

Ehelyütt a porta vagy kapu tartalmát illene röviden tisztáznunk, de az sajnos már a kortársak számára is homályos maradt. A fogalom számos jelentésváltozáson ment keresztül I. Károlytól a 17. század közepéig.²⁷ Utolsó definícióját az 1647. évi XXXVI. tc. alkotta meg. Eszerint négy darab négy- vagy hatökrös ekével rendelkező jobbágyháztartás, vagy nyolc darab fél ekével, azaz kettő ökörrrel rendelkező gazdaság, illetve tizenhat zsellér tett ki egy portát. A 17. század második felében e meghatározást nem újították meg, illetve ennek alapján országos összeírást nem végeztek. A megyék portaszámát időről időre megváltoztatták anélkül, hogy a fogalom tartalmát ismerték vagy ismertették volna. Balassa Ferenc helytartótanácsos 1763-ban a portán alapuló hazai adórendszert a rendetlenség kifejezéssel illette.²⁸

Ha országgyűlés és concursus nem tanácskozott, akkor a Helytartótanács rendelkezett a portaszámok módosításának jogával, mivel a hivatal életét szabályozó első instrukció az adó igazságos felosztását és behajtását is feladatává tette.²⁹

A megyék adóterhek aránytalanságával kapcsolatos panaszai az 1720-as években folyamatosan özönlöttek a Helytartótanácshoz, ezért a portaszámok módosítása az évtized második felében a testület napirendjén maradt. A diéta 1728. szeptember 23-án rendelte el egy bizottság felállítását a kérdés rendezése céljából.³⁰ A deputáció az országgyűlés végéig nem jutott eredményre. A portaszámok módosítását ezért a Nesselrode főhadbiztos elnökletével tartott konferencia 1729. december 1-je és 4-e között végezte el. A tanácskozáson részt vett a Haditanács és az Udvari Kamara két-két tanácsosa, valamint a Magyar Kancellária részéről Koller József. A magyar adózást felügyelő Helytartótanács tehát csak a végeredményről tájékoztathatta a törvényhatóságokat. Az egyeztetés alkalmával az ország 5488,5 portájának mennyiségén nem módosítottak, mindössze 120,5 egységet helyeztek át a törvényhatóságok között a magyarországi kerületi hadbiztosoktól származó, valamint az országgyűlésen megismert információk alapján.³¹ III. Károly ideiglenes hatállyal, az 1729. november 1-jétől 1730. október 31-ig tartó pénzügyi évre jóváhagyta a módosítást, de további panaszok esetében újabb változtatást helyezett kilátásba.³²

A megyék és városok természetesen ismételen nagy számban tiltakoztak a változtatások ellen.³³ III. Károly ezért elrendelte, hogy a Helytartótanács a

²⁷ *Juhász Lajos*: A porta története 1526–1648. *Századok* 60. (1936) 497–578.

²⁸ *Kállay István*: Adalékok a nádori porta fogalmának változásához. *Levéltári Közlemények* 43. (1972) 400.

²⁹ *Ember Győző*: Magyarország közigazgatása 1711–1765. *Levéltári Közlemények* 54. (1983) 20.

³⁰ *Szijártó M. I.*: A diéta i. m. 88.

³¹ MNL OL A 1 54/1729. 2–3. p.

³² MNL OL C 13 Helytartótanácsi Levéltár, Benigna mandata (a továbbiakban: C 13) 1729. dec. 7.

³³ MNL OL A 1 22/1730.

panaszokat vizsgálja meg, valóságtartalmukat tárja fel, és az adóterhek átcsoportosítására vonatkozó véleményét terjeszse fel.³⁴

A Helytartótanács az uralkodótól kapott utasítás szellemében látott neki feladatának, megvizsgálta a korábban beérkezett panaszokat, amelyekből a megyék teherbíró képessége nem vált nyilvánvalóvá. Ezért kérdőívet kívánt küldeni az összes portával rendelkező közigazgatási egységnek az alábbi tartalommal:

1. A törvényhatóság a hadiadót porták, dicák, házi porciók alapján vagy valami más módon veti-e ki és hajtja be?

2. Miből áll egy porta, dica vagy házi porció?

3. A hadiadóból mekkora összeg esett egy adóegységre az elmúlt és a folyó esztendőben?

4. Ha nem porták, dicák vagy házi porciók után vetik ki a hadiadót, akkor mi alapján?

5. A házi kiadásokat milyen bevételből fedezik?

A válaszok beküldési határidejének 1730. augusztus 21-ét kívánták megjelölni.³⁵

A kérdőív alapján egyértelmű, hogy a Helytartótanács elsősorban nem a megyéket ért, anélkül, ismételt sorscsapások felsorolására volt kíváncsi, hanem az adórendszer működését kívánta alaposan ismerni. III. Károly a kérdőív kiküldését 1730. július 24-én hagyta jóvá, az augusztus 21-ig tartó válaszadási határidővel együtt.³⁶ A pozsonyi kormányshoz 1730. július 28-án adta ki a jóváhagyott körlevelet.³⁷

A törvényhatóságok egyenként megfogalmazták helyi adórendszereik működési elvét, esetlegesen annak közelmúltban bekövetkezett változásait. A Helytartótanács lajstromai szerint mintegy 47 megye küldte el válaszáat a felszólításra. Bodrog és Kraszna válasza hiányzott. A vonatkozó időszak levéltári dokumentumainak átvizsgálását követően utóbbi adatszolgáltatása előkerült, Veszprém és Gömör megyék levele lappang valahol. Igaz, gyakorlatukra a Helytartótanács a felmérést lezáró jelentésében egyértelmű utalást tett. Tolna pedig válaszában érdemi információt nem szolgáltatott, mivel követői személyesen keresték fel a Helytartótanácsot pozsonyi székhelyén, és rendszerüket szóban ismertették.³⁸ Ez utóbbi közigazgatási

³⁴ MNL OL C 13 1730. jún. 12.

³⁵ MNL OL A 23 Litterae Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici, 111/1730.

³⁶ MNL OL C 13 1730. júl. 24.

³⁷ MNL Pest Megyei Levéltár IV. 1-c/2. 1730. aug. 30. No. 1. Pest-Pilis-Solt vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Királyi és helytartótanácsi rendeletek. Intimata inutilia. A többi törvényhatóság is válaszleveleiben egyértelműen júl. 28-án kelt határozatra hivatkozik.

³⁸ MNL OL C 20. Helytartótanácsi Levéltár Litterae mensium (továbbiakban: C 20) Tolna megye 1730. aug. 19. 69r., a levél tárgya: de statu suo constitutivo. Az alábbiakban e fond esetében kizárólag az ettől eltérő tárgykört jelezzük.

egységgel kapcsolatos következtetések a megye adóösszeírási gyakorlatából vonhatóak le.

Kézelfogható, egyidejűleg keletkezett adattal tehát 49-ből 48 törvényhatóság esetében rendelkezünk. Ez a mennyiség a Dráva és Erdély közötti Magyarország megyéinek 98%-át teszi ki. A legelső levelet Vas megye közgyűlése szövegezte meg 1730. augusztus 7-én, az utolsót a Jász-kun kerület tanácskozása 1730. október 14-én.

A felmérés kiterjedt Magyarország egészére, sőt a Partium négy törvényhatóságára (Kővár vidék, Közép-Szolnok, Kraszna és Zaránd megyék) is. A horvát megyék azonban kimaradtak a felmérésből, mivel azok nem tartoztak a terület joghatósága alá.³⁹

A Helytartótanács a beérkezett válaszokat 1730. november 6-ig értékelte, összegző s egyben lesújtó véleményét ekkor küldte el a Magyar Kancelláriára. A felvetett kérdőpontokat ugyanis – álláspontjuk szerint – kevesen érintették. Többen csak felszínes választ adtak, mások saját adórendszerüket sem ismerik, és kényük, kedvük szerint tárgyalják az adóügyeket. Végül jó néhányan egyáltalán nem válaszoltak.⁴⁰

A Helytartótanács azt a végkövetkeztetést vonta le, hogy az országnak nincs megfelelő arányos adózásra szolgáló alapja. Több város nem küldött választ, vagy csak hiányosat. Ilyenkor a nyilvánvaló ismeretek alapján döntöttek a portaszámról.⁴¹ A terület a körülményekre tekintettel csak ideiglenes portaszám módosításra látott lehetőséget. A portaszámok 51,5 egységnyi csökkentését javasolták Zala, Veszprém, Abaúj, Gömör, Szatmár, Közép-Szolnok, Borsod, Ung megyék, Bazin, Breznóbánya, Eger, a Hajdú kerület és Polgár városok esetében.⁴² Ezzel ellentétben Győr, Tolna, Baranya, Somogy, Békés, Arad megyék, a Jász-kun kerület, Buda, Esztergom, Modor, Nagyszombat Pozsony, Pest, Sopron, Szeged és Szentgyörgy városok terheit az előbbi összeggel megemelték.⁴³

³⁹ *Ember Gy.*: Magyarország közigazgatása i. m. 21.

⁴⁰ MNL OL X 7828. Másolatok gyűjteménye Litterae Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici (A 23) (a továbbiakban: MNL OL X 7828) 22637. filmdoboz (a továbbiakban: fd.) 294. felvétel (a továbbiakban: felv.). „Cum tamen memorata puncta pauci attigissent, alii superficialiter solum informassent, aliique constitutiva sua ignorare, adeoque repartitiones suas opinative duntaxat tractare. Alii vero penitus nihil rescripsissent, in ingressu statim operis ideo quod status uniuscuiusque ad enucleandum justam proportionem consequenter, quid, cui ad semovendum compertum praegravium justo defalcandum. Respectivo alleviatis vero quid adhuc superaddendum foret, cognosci nequiverit, commissionem non inmerito haerere oportuit.”

⁴¹ MNL OL X 7828 22637. fd. 295. felv. „Fundamento itaque eruendae universalis proportionis destitutum Regium hoc Consilium pro rationibus, ex quibus huic quid defalcandum, alteri vero addendum sit, propria partium confessata, intuitu nonnullarum civitatum vero, quae superficialiter solum, vel plane non informassent notitiam et famam publicam assumere necessitabatur.”

⁴² MNL OL X 7828 22637. fd. 295–298. felv. A 51,5 portából 11,5 esett a városi településekre, a többi a megyékre.

⁴³ MNL OL X 7828 22637. fd. 298–302. felv.

Az adóegységek javasolt átrendezése elsősorban a szabad királyi városok hozzájárulását növelte volna meg.

2. táblázat A Helytartótanács 1730. évi javaslata a portaszámok átrendezésére vonatkozóan a törvényhatóságok típusai szerint

	Elvétel	Hozzáadás	Egyenleg
Megye	-40,0	+23,5	-16,5
Városi település	-11,5	+28,0	+16,5
Összesen	-51,5	+51,5	0,0

Forrás: lásd a lábjegyzetben⁴⁴

A Helytartótanács összefoglaló értékelésében megalapozottnak tartotta a városok adóterhének emelését. Az indoklás szerint egyrészt így megállíthatják a falvakból a városokba költözést.⁴⁵ Másrészt némely város egy vagy több faluból saját bevétellel rendelkezett, amelyek a házi költségeiket fedezték. Mindezek mellett a lakosoktól úgynevezett *Gaab* járadékot szedtek, és a hadiadót is az előírtnál nagyobb összegben hajtották be.⁴⁶

A Helytartótanács álláspontja szerint a rosszul közölt információk miatt az adózók közötti arányos adókvétést megteremteni nem lehetett. Ez csak úgy lett volna megvalósítható, ha országosan egységes adózási elveket vezetnek be.⁴⁷

A Kancellária egyetértett a pozsonyi testület értékelésével, de a portaszámok módosítását egy, Polgár várost érintő kivételtől eltekintve elvetette. A mezőváros ugyanis 1727. évi újranevesülése óta csupán egy év adómentességet nyert el, majd három porta után fizette a contributiót. A hazai szokások szerint azonban még két év adómentesség járt volna a településnek. A Kancellária ezért a porták közül Pestre kettőt, Budára egyet terhelt, mivel mindkét város igen népes, sőt Pest bírósági székhely jellegéből fakadóan nagy jövedelemre tett szert. A többi

⁴⁴ MNL OL X 7828 22637. fd. 295–302. felv.

⁴⁵ Uo. 303. felv. „Ex quo incolae comitatenses eo, ubi levius onus sentirent se recipere asuevissent, indubium autem sit liberis et regias civitates respectu comitatum longe tollerabilius se habere, adeoque profugo ejusmodi comitensi populo passim receptaculo deservire, successive vero comitatus depopulari. Ideo ut publico huic praejudicio obex ponatur, modalitate praescripta cognitis et erutis earundem constitutivis onus viribus harum ad instar comitatensium incolarum universaliter appropportionetur.”

⁴⁶ Uo. 303. felv.

⁴⁷ Uo. 302. felv. „Quandoquidem ob universaliter et dilucide non communicatum statum suum inter comitatus, civitates contribuentes, districtus aliaque separatas portas habentia loca recta proportio erui nequiverit. Nec secus erui posse videatur, nisi idaea singulari unumquemque manucente inviati constitutiva per totum regnum uniformia producant. Ad haec seorsive quid dicarum obtingat, exponatur per magistratus comitatuum aut civitatum subscripta et taliter se habere sub fide Majestati Vestrae Sacratissimae debita recognita Regio huic Consilio submittantur.”

törvényhatóság terheit az előző évben megállapított szinten kívánták tartani, minthogy a Helytartótanács is elismerte, hogy az általános kiigazítás alapja hiányzik. Mindezek mellett javasolták, hogy a Magyar Kamara a városok adóságállományának mérséklésén fáradozzon. III. Károly a Kancellária álláspontját tette magáévá. A megyék és városok adóegységeinek kiigazításának céljából indított eljárás 1730. november 27-én tehát eredménytelenül lezárult.⁴⁸ Az erről szóló határozatot december 1-jén küldték meg a Helytartótanácsnak.⁴⁹

A megyék hadiadó rendszere 1730-ban

Az eredménytelenül lezárult adóigazgatási eljárás számos tanulságot rejt. Egyrészt a Helytartótanács kérdőíve is azt sejteti, hogy a megyék adórendszere lényegesen tarkább, mint ahogy azt eddig sejtettük. Az utókor valószínűleg azt értékeli a legfontosabbnak, hogy nem közvetett adatokból vonunk le következtetéseket, hanem a rendszert maguknak a használónak kellett leírniuk.

A beérkezett válaszok alapján a megyék adószedési gyakorlatát tipizálni lehet. Az elemzés során nem kizárólag a törvényhatóságok által használt elnevezéseket és fogalmakat vettük figyelembe, a leírt eljárásrend nagyobb súllyal esett latba. Nyilvánvaló, hogy mint minden utólagos kategorizálás, az alábbi is önkényes. Tovább árnyalja az eredményt, hogy csupán egy év adószedési praxisa áll előttünk, tehát hosszú időszakra érvényes következtetések levonását nem teszi lehetővé.

Jövedelem és vagyonadó (dica)

A hazai történeti és közigazgatási szakirodalom az úgynevezett dicális adórendszert tekinti a 18. századi megyei adókiivetés elterjedt gyakorlatának. A leírások alapján a megyék a rájuk eső adóterhet a területükön élő adófizetőkkel egy teherbíró képességet kifejező egység, a dica alapján fiztették meg. Dicát képezett a nem nemes személyek száma, állatállománya és gabonatermése.⁵⁰

⁴⁸ MNL OL A 1 61/1730. 5–6.

⁴⁹ MNL OL C 13 1730. dec. 1.

⁵⁰ *Carolus Pauly*: Constitutio Rei Urbanae Regni Hungariae. TOM. I. Pars. I–II. Vienna 1817. 153.; *Schwartner Martin*: Statistik des Königreichs Ungern. Ofen 1811. 331. 84 §.; *Bizáki Puky Károly*: Politikai igazgatás avagy a magyarországi tekintetes nemes vármegyék politikai szerkezetének és igazgatások módjainak úgy nem különben azon nemes megyék, melly politikai igazgató székkel által, és miképpen való kormányoztatásoknak rövid leírása. Pest 1828. 43.; *Zsoldos Ignác*: A szolgabírói hivatal. Pápa 1842. 8.; *Fényes E.*: A magyar encyclopaedia i. m. 617. hasáb; *Marczali Henrik*: Magyarország II. József korában I. Bp. 1881. 72.; *Grünwald Béla*: A régi Magyarország. Bp. 2004. 173.; A magyar egyenes adók történeti fejlődése. Bp. 1895. 25.; *Bakács István*: A dicális összeírások. A történeti statisztika forrásai. Szerk. Kovács József. Bp. 1957. 78.; Magyar történelmi fogalomgyűjtemény. Szerk. Bán Péter. Eger 1980. 808.; *Peter George Muir Dickson*: Finance and Government under Maria Theresia,

A fentebbi leírás ugyan számos részletre nem tér ki, mégis jól ragadja meg az adórendszer lényegét.

A vizsgálat idején mintegy 26 megye (Abaúj,⁵¹ Arad,⁵² Baranya,⁵³ Bars,⁵⁴ Békés,⁵⁵ Borsod,⁵⁶ Csanád,⁵⁷ Esztergom,⁵⁸ Gömör,⁵⁹ Győr,⁶⁰ Hont,⁶¹ Közép-Szolnok,⁶² Kraszna,⁶³ Nógrád,⁶⁴ Pest,⁶⁵ Somogy,⁶⁶ Szabolcs,⁶⁷ Szatmár,⁶⁸ Tolna,⁶⁹ Torna,⁷⁰ Túróc,⁷¹ Ugocsa,⁷² Ung,⁷³ Veszprém,⁷⁴ Zala⁷⁵ és Zólyom⁷⁶) és a Jász-kun kerület alkalmazta a díkális adókvetést.⁷⁷

Az említett 27 törvényhatóság 1991,25 porta után fizetett adót, amely a megyék által fizetett kontribúció valamivel több mint 39,42%-át, az egész ország által fizetendőnek pedig 36,25%-át tette ki.

A fent felsorolt megyék esetében sem a gyakorlat, sem a szakkifejezések használata nem egységes. Abaúj, Arad, Baranya, Borsod, Közép-Szolnok, Pest, Szabolcs, Torna és Ugocsa nem *díca* névvel illették a rendszerüket. Abaúj taxának titulálja a saját rendszerét, másutt viszont egyszerűen azt állítják, hogy vagyonszeírás alapján vetik ki a lakosok által fizetendő járandóságot. A hatóságok gyakorlatának egy

1740–1780. I–II. Oxford 1987. II. 256.; *Horváth Gergely Krisztián*: Társadalmi és gazdasági hierarchia a díkális adórendszerben. Moson vármegye adókulcs-tervezete (1838). Korall 19–20. (2005) 160. passim.

⁵¹ MNL OL C 20 Abaúj 1730. aug. 8. 48v.

⁵² Uo. Arad 1730. aug. 10. 72r.

⁵³ Uo. Baranya 1730. aug. 11. 84v.

⁵⁴ Uo. Bars 1730. szept. 11. 85r.

⁵⁵ Uo. Békés 1730. aug. 28. 205r.

⁵⁶ Uo. Borsod 1730. aug. 11. 136v.

⁵⁷ Uo. Csanád 1730. aug. 16. 277v.

⁵⁸ Uo. Esztergom vm. 1730. aug. 18. 27r–v.

⁵⁹ MNL OL X 7828 22637. fd. 296–297. felv.

⁶⁰ MNL OL C 20 Győr vm. 1730. okt. 3. 23r.

⁶¹ Uo. Hont 1730. aug. 7. 35r.

⁶² Uo. Közép-Szolnok 1730. aug. 12. 197r.

⁶³ Uo. Kraszna 1730. szept. 13. credentialis levél, 123r.

⁶⁴ Uo. Nógrád 1730. aug. 21. 91r.

⁶⁵ Uo. Pest vm. 1730. szept. 15. 146v.

⁶⁶ Uo. Somogy 1730. okt. 6. 92r.

⁶⁷ Uo. Szabolcs 1730. aug. 25. 160r.

⁶⁸ Uo. Szatmár 1730. aug. 28. 272r–v. és 278v.

⁶⁹ MNL Tolna Megyei Levéltára IV. 5-a. Tolna vármegye adószedőjének iratai. Országos összeírások. Ö. 291. 153v.–154r. (Földvári járás összesítője.)

⁷⁰ MNL OL C 20 Torna 1730. aug. 14. 236v. és 238v.

⁷¹ Uo. Túróc 1730. aug. 12. 202v.

⁷² Uo. Ugocsa 1730. okt. 4. 37r–v.

⁷³ Uo. Ung 1730. aug. 25. 165v.

⁷⁴ MNL OL X 7828 22637. fd. 296–297. felv.

⁷⁵ MNL OL C 20 Zala 1730. szept. 10. 72v.

⁷⁶ Uo. Zólyom vm. 1730. aug. 8. 51r.

⁷⁷ Uo. Jász-kun kerület 1730. okt. 14. 15r. és 159r.

kalap alá helyezése azonban nem a modern kutatótól származik, mivel a rendszerek azonosságát a Helytartótanács is kézenfekvőnek tekintette.⁷⁸

Az adózás alá vont termények köre megyénként némi eltérést mutatott, ami egyébként a helyi mezőgazdaság termékkörét tükrözte. A teljesség igénye nélkül szinte minden megyében adóköteles volt a gazdálkodó személye, és felnőtt – legalább 12–16 éves – férfi rokona, továbbá az igavonó állatok. A saját tulajdonként tartott lovakat és ökröket a kölcsönzöttekhez képest kétszeres adóteherrel sújtották. A tejet adó tehenekre és juhokra szintén kétszeres fizetési kötelezettséget vetettek ki a meddő állatokkal összevetve.

A gabonafélék közül a legtöbb megyében adót kellett fizetni a búza, rozs, árpa, zab, köles, tönköly és kétszeres (vegyesen vetett búza és rozs) után. Baranyában, Komáromban, Szatmárban, Ugocsában, Somogyban a kukorica is adóköteles termény volt. Baranyában, Borsodban, Nógrádban, Szabolcsban, Hevesben és Ugocsában a dohánytermés is dicafizetési alapot képezett. Szabolcs, Szatmár és Győr megyékben a káposzta után kellett kontribúciót fizetni. Másutt a hüvelyesek közül a borsót és lencsét vonták adóztatás alá. Arad és Békés megyékben a jobbágyságok személye mellett kizárólag az állatállomány után kellett adót fizetni.

Pest megye a nádori portáinak számát igyekezett vagyonszézírás alapján szétosztani települései között. Az adózók 1200 Ft értékű gabona és bortermése, továbbá állatállománya képezett egy portát. Emellett 128 adózó házaspár képezett egy elszámolási egységet. A terményeket hatósági áron számították át jövedelemre, amelyről a nemesi tisztviselők is elismerték, hogy sokszor a piaci ár feletti. Ennek háttérében az állt, hogy az 1720. évi concursus során megállapított portaszámokat előbb a Helytartótanács 1724-ben, majd a fentebb említett bizottság 1729-ben megemelte.⁷⁹

Zólyom megye szintén a porta fogalmával bonyolítja a rendszert, mivel településeit 61 1/128 házi portára (porta domestica) osztotta fel. Minden kapu 128 dicából állt, amelyet viszont a többi törvényhatósághoz hasonlóan bizonyos számú haszonállatállat és termény képezett.⁸⁰

A dicális rendszer imént vázolt keretei közé Esztergom megye már-már alig szorítható be. Itt a dicálás alapját az 1715. évi regnicolaris összeírásból vették. Az egyes településekhez tartozó földek kapacitását összevetették a termőképességükkel. Ez (tudniillik a számított gabonajövedelem) a jobbágyságok fejadójával és vagyonával egy 75 Ft-os alapot képezett, amely egy dicát tett ki.⁸¹

⁷⁸ MNL OL X 7828 22637. fd. 298. felv.

⁷⁹ MNL OL C 20 Pest vm. 1730. szept. 15. 147r.

⁸⁰ Uo. Zólyom vm. 1730. aug. 8. 50v.–51r.

⁸¹ Uo. Esztergom vm. 1730. aug. 18. 27r.–v.

A Helytartótanács felmérést értékelő levelében kizárólag a dicális rendszert tekintette értékelhetőnek, amely az adózók terheinek összehasonlítására lehetőséget adott.

A dicális, avagy vagyon- és jövedelemösszeíráson alapuló rendszer földrajzi elhelyezkedése alapvetően az egykori hódoltsági területekre, vagy annak peremére csoportosítható. Ez alól talán a kicsiny Torna megyét említhetjük meg kivételként.

Jobbági földeken alapuló adórendszer (*porta domestica*)

A dicális rendszer alkalmazási területét elhagyva egyre nehezebben megragadható adószedési szisztémákkal találkozunk. A Helytartótanács által első helyen említett adóztatási egységet a portát, a legtöbb megye *domestica* (házi) jelzővel egészítette ki. Árva, Heves, Liptó, Nyitra, Pozsony, Sáros, Szepes és Trencsén megyék sorolhatók e körbe. Most közülük csupán Pozsony, Sáros és Szepes gyakorlatát elemezhetjük, mivel a többi törvényhatóság nem írta le adókövetési gyakorlatát.⁸² E három törvényhatósághoz hasonló gyakorlatot követtek Komárom és Vas megyében. Az öt közigazgatási egység 1021,5 porta után fizetett adót, amely az országos terhek 18,59, illetve a megyékre eső kontribúció 20,22%-át tette ki.

Komárom megyében ugyan *dica* néven említették az adóegységet, azonban az nem a megtermelt termény és állatállomány nagyságán alapult. A közterhek kivetéséhez az adókötelesek által megművelt földterület nagyságát vették figyelembe. Egy adóegységet 120 köből gabonát befogadó föld és 25 állator ellátó legelő alkotott. A készpénzjövedelem esetében 75 Ft-ra számoltak egy dicát, amelyre 24 Ft 21 dénár adót vetettek ki.⁸³

Pozsony vármegye házi portáit 40 jobbágy, 60 házas zsellér és 120 házatlan zsellér alkotta. Emellett portát képezett a minősége szerint három-három osztályba sorolt szántó (400, 534 és 640 köből befogadó képességű), rét (800, 1068 és 1280 kaszás méretű) és szőlő (400, 534 és 640 kapás nagyságú).

Egy 1717. évi megyei összeírás határozta meg Szepesben az adóegység tartalmát. Eszerint egy portát 6 jobbágycsalád vagy 600 köbőlnyi első osztályú termőföld tett ki. A második kategóriába sorolt föld esetében 800, a harmadikban 1000 és a negyedikben 1200 köből alkotott egy portát. Ezen kívül a vagyonnal rendelkező zselléreket három osztályba, majd ez alapján portákba osztották. Közülük osztályuktól függően 100, 120 vagy 150 fő tett ki egy kaput. A vagyontalan zsellérek közül 400-at soroltak egy adózási egységbe. 1717-ben mintegy 30 házi portát alakítottak ki, amelyek számát az azóta eltelt években megfontolás alapján (*opinative*) felülvizsgálták, és kettőt levontak.⁸⁴

⁸² Uo. Pozsony vm. 1730. aug. 12. 173v.

⁸³ Uo. Komárom vm. 1730. aug. 25. 167r-v.

⁸⁴ Uo. Szepes 1730. szept. 7. 54r-v.

Sáros megyében 64 negyed vagy 16 egész telek alkotott egy adózási egységet, azaz házi portát.⁸⁵ Vas megyében az adóegységet 1730-ban portio domestica néven illették, amely alatt négy egész telkes, nyolc féltelkes vagy tizenhat negyed telkes jobbágy, illetve 32 zsellér háztartást értettek.⁸⁶ A sárosi és vasi rendszer hiányossága, hogy a jobbágytelkek mérete nem definiált, és gyanakodhatunk arra, hogy az uradalmanként eltérő lehetett.

Az öt vármegye adórendszerének közös vonása, hogy azok valamiféleképpen a jobbágyok által használt föld nagyságához kötődnek. Az öt törvényhatóság közül négy a korabeli Észak-Magyarországon helyezkedett el, amelyek megpróbálták definiálni az adóegységként használt földterület kiterjedését. Semmiképpen nem szabad e rendszer kapcsán arra gondolnunk, hogy az öt megye nemesi társadalma földadót vezetett volna be, ezzel megszegve a *ne onus inhaereat fundo*, azaz az adó ne a földön alapuljon elvet. Sokkal inkább a földesúri, jobbágyi telkek után fizetendő adóztatás gyakorlatát láthatjuk itt. Azaz a kiváltságosok hasonló elvek szerint kívánták szedni a magán és az állami jövedelmeket is.

A földek méretét figyelembe vevő rendszer már kevésbé teszi lehetővé az egy családra eső terhek nagyságának megállapítását.

Tisztviselői döntésen alapuló rendszer

Mintegy tizenkét törvényhatóság (Árva,⁸⁷ Bács,⁸⁸ Bereg,⁸⁹ Bihar,⁹⁰ Heves,⁹¹ Kővár vidék,⁹² Liptó,⁹³ Máramaros,⁹⁴ Nyitra,⁹⁵ Trencsén,⁹⁶ Zaránd⁹⁷ és Zemplén⁹⁸) is a tisztviselők döntésére bízta a közterhek arányos kivetését. Ez azt jelentette, hogy a megyei és/vagy uradalmi tisztviselők tanácskozása döntötte el a települések által fizetendő hadiadó mértékét. A szisztéma kialakulása szinte megyéről megyére eltérő okokkal magyarázható.

⁸⁵ MNL OL C 20 Sáros 1730. aug. 17. 310r.

⁸⁶ Uo. Vas 1730. aug. 7. 27r.

⁸⁷ Uo. Árva 1730. aug. 28. 230r–v.

⁸⁸ Uo. Bács 1730. szept. 12. 99v.

⁸⁹ Uo. Bereg 1730. aug. 31. 313v–314r.

⁹⁰ Uo. Bihar 1730. aug. 17. 314r.

⁹¹ Uo. Heves 1730. aug. 25. 180r.

⁹² Uo. Kővár vidék 1730. aug. 11. 121v.

⁹³ Uo. Liptó 1730. aug. 18. 23r.

⁹⁴ Uo. Máramaros 1730. aug. 44v–45r.

⁹⁵ Uo. Nyitra 1730. augusztus 16. 279v–280r.

⁹⁶ Uo. Trencsén vm. 1730. aug. 18. 25r.

⁹⁷ Uo. Zaránd 1730. aug. 25. 135r.

⁹⁸ Uo. Zemplén 1730. aug. 28. 210r–v.

Árva megye 17/18-át egy uradalom tartotta kézben, csupán a maradék területen osztozkodtak kisebb nemesi birtokok. Itt nyilvánvalóan megkerülhetetlen volt az uradalmi officialisok véleményének kikérése.

Bács, Bihar, Máramaros és Zaránd megyék, továbbá Kővár vidék az országos vándormozgalmak főútvonalán feküdtek. A közigazgatás vezetői az ideiglenesen helyben tartózkodó népességet tudták közteherviselésre kötelezni. Bács és Zaránd ráadásul a katonai határőrvidékek határán feküdt, ahonnan rendkívül könnyű volt átszökni a magyar polgári közigazgatás számára elérhetetlen régióba.

Bereg megyében a közterhek felét két hatalmas uradalom – a munkácsi és a szentmiklósi – fizette, a megyei tisztikar a fennmaradó részt a négy járás települései között osztotta fel. Az uradalmak azonban nem járultak hozzá ahhoz, hogy a szolgabírák felmérjék a falvaikat, sőt érdemi adatot sem szolgáltatottak róluk.

Heves és Nyitra megyékben a rosszul értelmezhető összeírások befejezését követően álltak át a tisztviselői döntések rendszerére. Előbbi a fentebb ismertetett dicális rendszert hagyta el 1726-ban, utóbbiban a helytelenül bejegyzett vagyontárgyak okoztak zavart. Azt persze nem közli a közgyűlés, hogy miért jegyezték fel az összeírások során téves adatokat. Mindkét törvényhatóságban a települések helyzetét jól ismerő nemesek és tisztviselők döntöttek a rájuk eső házi porták számáról.

Liptói aprófalvas vidékein a megyei tisztviselők a terméseredmények ismeretében döntöttek a porták számáról. Zemplénben a liptóihoz hasonló helyzet alakult ki. Itt a települések egy porcióságot kaptak, amelyet a szolgabírák és esküdtek a terméseredmények ismeretében módosíthattak. Zemplénben a szinte áttekinthetetlen helyzet ellenére is megbecsülték az egy adófizetőre eső terhek nagyságát, miszerint egy jobbágy évente személye után 8, marhánként 3, egy tehén után 6, borjú után 3 Ft, egy pozsonyi mérő őszi gabona után 20, egy sertés után 30 krajcár, egy akó bor után 3 Ft adót fizetett.

Trencsén megye tisztviselői lejegyezték, hogy régóta használják a házi porták rendszerét, de annak mibenlétéről ismeretekkel nem rendelkeztek. Itt a megyékre eső porták számát a természeti csapások ismeretében egy bizottság vizsgálta felül.

E tucatszámú törvényhatóság jellemzője volt, hogy képtelen volt adóigazgatási rendszerének szabatos leírását adni. A terhek arányos kivetése, az egy adózó fizetési kötelezettségeinek megállapítása szinte lehetetlen. E rendszert képviselő megyék adóalapja 1459,5 portát tett ki, ez a megyékre eső teher 28,89, az országosnak 26,57%-át tette ki.

Egyéb rendszerek

A fennmaradó négy megye a korábbiaktól eltérő gyakorlat szerint vetette ki a hadiadót. Csongrád megyében a hat adófizető település gazdasági erejét megvizsgálták, és megállapították, hogy mennyi nádori porta után tartoznak adót fizetni.

Az arányok tisztázásában a megyei tisztviselők mellett a földesurak, sőt – a megye által nem ismertetett formában – a nép is részt vett.⁹⁹

Az 1730. évi felmérés idején is használt, ideális porciónak nevezett adóalapot Moson megyében 1700/1701-ben alakították ki. Ez azonban nem jelentett mást, minthogy a települések által fizetendő porciósámat, azaz teherviselési arányukat fixálták.¹⁰⁰

A szomszédos Sopron megyében szintén rögzítették a települések és uradalmak egymáshoz viszonyított adófizetési arányát, amelyet itt portio domesticának neveztek. Erről a nemesek és a főrendűek kötöttek megállapodást. A természeti csapások vagy más szükséghelyzet esetén módosították az arányokon.¹⁰¹

Fejér megyében az 1715. és 1720. évi országos összeírások tapasztalatából okulva a kontribúciót a településekre a családfők arányában vetették ki. Eszerint itt egy jobbágyra 29 Ft 47 dénár adó esett.¹⁰²

A négy törvényhatóságból tehát háromban fixálták a települések egymáshoz viszonyított adóterhének arányát. A negyedik pedig kizárólag az adófizetők számarányát vette figyelembe. E területek 579,25 portával rendelkeztek, amely a megyék közterhének 11,27, az országénak pedig 10,54%-át tette ki.

A hadiadó-kivetés megyei rendszerének értékelése

A hadiadó kivetésére vonatkozó kérdőív áttekintése alapján úgy tűnik, hogy legalább három jelentős adóztatási gyakorlat élt 1730-ban Magyarország területén. Az első az egykori hódoltság területén a vagyoni és jövedelmi viszonyokat figyelembe vevő, úgynevezett dicális rend. A második típus a jobbágyok által hasznosított termőföldökre építő szisztéma volt. Végül harmadikként a megyei tisztviselők döntésén alapuló rendszert említhetjük meg.

3. táblázat A megyék által használt adórendszerek egymáshoz viszonyított aránya

Megnevezés	Törvényhatóságok száma	Portaszám	Megyei adók aránya	Országos adó aránya
Vagyoni és jövedelmi adó	27	1991,25	39,42%	36,25%
Jobbágyi földek	5	1021,25	20,22%	18,59%
Tisztviselői döntés	12	1459,50	28,89%	26,57%
Egyéb	4	579,25	11,47%	10,54%
Megyék összesen	48		100,00%	91,95%
Városi porták	43	442,00	-	8,05%
Ország összesen	91	5493,25	-	100,00%

Forrás: lásd a lábjegyzetben¹⁰³

⁹⁹ MNL OL C 20 Csongrád 1730. szept. 4. 23r.

¹⁰⁰ Uo. Moson 1730. aug. 21. 98r. és 107r.

¹⁰¹ Uo. Sopron vm. 1730. aug. 22. 126r.

¹⁰² Uo. Fejér 1730. aug. 16. 273r–v.

¹⁰³ A megyék korabeli portaszámát lásd MNL OL A 1 54/1729 6–18. p. Ettől valamelyest eltérő adatok olvashatók Fényes Elek i. m. 611–616. között. A kancelláriai anyagban szereplő portaszámokat

Mind a törvényhatóságok, mind a nádori portáik számát tekintve a legelterjedtebb adóztatási rendszernek a vagyoni és jövedelmi felméréseken alapuló, úgynevezett *dicális* rendszer volt. Míg a 27 megye a törvényhatóságok 56%-át képviselte, az általuk fizetendő adó csupán az országos kontribúció alig 40%-át tette ki. Ez természetes is, mivel a török hódoltságot követő benépesülés és a gazdaság újjáépülése még messze nem fejeződött be.

A megyei tisztviselők döntésén alapuló adórendszer csaknem ugyanennyire elterjedt volt. Ezt elsősorban azokon a vidékeken alkalmazták, amelyek kibocsátóként, vagy tranzitútvonalként az országos vándormozgalomban szerepet kaptak.

A megművelt föld nagyságán alapuló rendszert módosabb megyékben alkalmazták, ezért viselt ez az öt, egykori hódoltságon kívüli megye ekkora súlyt az országos adóteherből. Talán nem tévedünk hatalmasat, ha megállapítjuk, hogy a szakirodalom által *dicálisnak* nevezett vagyoni és jövedelmi elemeket figyelembe vevő adórendszer 1730-ban még nem volt egyeduralkodó az országban, jóllehet már a legjelentősebbnek számított. A Helytartótanács a rendszert csupán bő negyven év elteltével, 1773-ban tette kötelezővé.

Az eljárás során nem csupán a Helytartótanács gyakorolt kritikát a kaotikus viszonyok miatt, hanem olykor a megyehatóságok is megjegyzésekkel illették a mások által használt *dicális* rendszert. Ennek egyik gyengeségét abban látták, hogy ahhoz viszonylag állandó népesedési és természeti viszonyok szükségeltettek. Máramaros a rendszeres áradások és más természeti csapásokban látta a rendszeres összeírások elmaradásának okát.¹⁰⁴ Kővár vidék, Bihar, Zaránd, Bács és Bodrog vármegye stabil rendszert a vándormozgalom miatt nem tudott kialakítani.¹⁰⁵ Csongrád ugyan bevezette az adófelosztás tartós változatát, összeírások folytatására azonban nem gondolt, nehogy a lakosság a Határőrvidék területére szökjön.¹⁰⁶

Trencsén megye közgyűlése úgy fogalmazott, hogy az összeírások teli voltak a nép hazugságaival.¹⁰⁷ Heves megyében a problémát finomabban fogalmazták meg, miszerint a nép elhallgatta vagyonát.¹⁰⁸ Nógrád ugyan a vagyonösszeírást követően vetette ki a hadiadót, azonban ott a parasztkapitányok járták a falvakat és erdőket, hogy a letagadott javakat összeírhassák, a falusi bírakat pedig botütéssel fenyegették.¹⁰⁹ Fejér megye levelében úgy fogalmazott, hogy összeírás-

használtam a megyék összesítésekor.

¹⁰⁴ Uo. Máramaros vm. 1730. aug. 8. 44v.

¹⁰⁵ Uo. Kővár vidék 1730. aug. 11. 121v., Bihar 1730. aug. 17. 314r., Zaránd 1730. aug. 25. 135r., Bács 1730. szept. 12. 99r.

¹⁰⁶ Uo. Csongrád 1730. szept. 4. 23r.

¹⁰⁷ Uo. Trencsén vm. 1730. aug. 18. 25r.

¹⁰⁸ Uo. Heves 1730. aug. 25. 180r.

¹⁰⁹ Uo. Nógrád 1730. aug. 21. 91r–v.

ból pontos arányt megállapítani nem lehetett.¹¹⁰ Berzeviczy Gergely 1802-ben megfogalmazott leírása e kritikákkal egybecseng, amely szerint a dicális összeírások kizárólag hazugságot tartalmaznak, a jobbágyok vagyonuk túlnyomó többségét letagadták. Kiegészíti ezt azzal a megjegyzéssel, hogy a településre eső adó lakosok közötti felosztása akár a földesúri befolyás hatására, akár anélkül rendkívül önkényesen történt.¹¹¹ Tessedik Sámuel az adózás, katonai elszállásolás és előfogatok biztosításával kapcsolatos falvakon belüli visszásságokat szintén széles körben elterjedt jelenségként emlegette.¹¹²

Kölcsey Ferenc a korabeli statisztikai adatok alapján – amelyeknek alapvetően hitelt adott – kénytelen volt feltételezni, hogy a jobbágyok hivatalos és tényleges terménymennyisége eltért egymástól.¹¹³ Berzeviczy utóbbi véleményét azonban egyértelműen megerősítette, mivel „a tekintetes vármegye által helységenként felosztott terhek a helybeli előljárók által manipuláltak, s ezen manipulálás minden további normális felosztás nélkül szabad kéj szerint történik.”¹¹⁴ Az összeírók (általában a szolgabírák) figyelme csupán arra irányult, hogy a falusi bírák a bevallások alkalmával az adóköteles tételek között a korábbinál alacsonyabb értékeket ne adjanak meg.¹¹⁵

A Helytartótanácshoz felterjesztett jelentések arról is tanúskodnak, hogy a nagy uradalmaknak elegendő erejük volt ahhoz, hogy a megyei hatóságok működését területükön korlátozzák. A hadiadó beszédese és megyei pénztárba történő befizetése még megfelelt az 1723. évi LXIII. tc. 1–4. §-ainak. Az összeírások megakadályozása azonban ellenkezett a jogszabály 7. §-ával, amelyre a Bereg megyei munkácsi és a Zalában fekvő muraközi uradalom estében láttunk példát. Mária Terézia úrbéri rendelete az uradalmi adószedést elméletben megszüntette, ennek gyakorlata azonban 1848-ig alig változott.¹¹⁶ Komárom városát szintén nem lehetett összeírni, mivel az egy szerződés értelmében megyéje adójának meghatározott hányadát fizette. A közgyűlési tisztviselők uradalmak feletti joghatóságát III. Károly rendelete 1730. december 1-jén megerősítette.¹¹⁷ Erős a gyanúnk, hogy a hadiadó arányának települések közötti rögzítése elsősorban a nagybirtokok érdekét szolgálta. Sopron megye levelében ki is jelenti, hogy az

¹¹⁰ Uo. Fejér 1730. aug. 16. 273r.

¹¹¹ *Berzeviczy G.*: A parasztkok állapotáról i. m. 387.

¹¹² *Tessedik Sámuel*: A parasztember Magyarországon. In: *Tessedik Sámuel – Berzeviczy Gergely*: A parasztkok állapotáról Magyarországon. Szerk. Ortutay Gyula – Zsigmond Gábor. Bp. 1979. 144.

¹¹³ *Kölcsey Ferenc*: A szatmári adózó nép állapotáról. In: Kölcsey Ferenc összes művei II. Szerk., s. a. r., jegyz. Szauder Józsefné – Szauder József. [H. n.] 1960. 31.

¹¹⁴ *Kölcsey F.*: A szatmári adózó nép. i. m. 35–36.

¹¹⁵ *Zsoldos I.*: A szolgabírói hivatal i. m. 8.

¹¹⁶ *Kállay István*: A magyarországi nagybirtok kormányzata 1711–1848. Bp. 1980. 192.

¹¹⁷ MNL OL C 13 1730. dec. 1.

adó uradalmak közötti felosztásáról a nemesség (*nobiles*) és az előkelők (*proceres*) megegyeztek.¹¹⁸

A megyei adóztatás változékonyságáról vagy állandóságáról szinte csak morzsányi információval rendelkezünk. A helytartótanácsi adatgyűjtés e téren is csupán bepillantást enged a 18. század első harmadának közigazgatási törekvéseibe.

A törvényhatóságok jelentős hányada a Rákóczi-szabadságharcot követően alakította ki az 1730. évben érvényes adórendszerét. Esztergom és Fejér megyék az 1715. és 1720. évi összeírások adatait vették figyelembe. Ez előtt is szedtek hadiadót, de annak formáját már nem írták le.

Heves megye 1725-ig a dicális rendszert használta, azt követően módosította gyakorlatát, és áttért a házi porták szisztémájára. Szepes megye egy 1717. évi összeírás alapján vezette be a jobbágyi földek adóztatását.

Pest megye az 1720-as években megpróbált az összeírások alapján egyfajta portarendszert kialakítani, amelynek azonban 1731-től már nyomát sem látjuk az összeírásokban és adókvetésekben.¹¹⁹ A felvillantott néhány példa azt mutatja, hogy nem mindenütt volt olyan tartós az adórendszer, mint Nógrád, Moson vagy Trencsén esetében.¹²⁰

A legtöbb helyen megfogalmazták a katonaság eltartásához kötődő panaszokat is. Vas megye nehezményezte, hogy 17. század lovasságot és egy ezredtörzset kell elszállásolnia. Az ingyenmunka eltörlését és készpénzben történő megváltását pedig tehernövekedésnek tartotta, mivel itt karbantartásra szoruló vár nem helyezkedett el. Sőt, a lakosság 209 000 Ft-ot meghaladó kölcsönt vett fel, hogy adóját kifizethesse. A helyzet odáig fajult, hogy a lakosság szökdösött lakóhelyéről.¹²¹

A katonai terhek miatti eladósodás más vidékeket is sújtott. Mosonban a lakosság 169 195 Ft hitelt vett fel, hogy adóját fizethesse.¹²² Nógrádban szintén kölcsönért kellett folyamodni a hadiadó kifizetése érdekében.¹²³ Bars megyében az átvonuló katonáknak járó széna biztosítása érdekében kellett hitelt felvenni.¹²⁴ A sort még hosszasan lehetne folytatni olyan megyékkel, amelyek lakosaik adósságát emlegetik, a kölcsönök eredetét azonban a katonaság ellátásának terheivel nem lehet mindig közvetlenül összekapcsolni.

¹¹⁸ MNL OL C 20 Sopron vm. 1730. aug. 22. 126r.

¹¹⁹ MNL PML IV. 23-a. CP II. Pest-Pilis-Solt vármegye adószedőjének iratai. Adószedői összeírások. No. 148. és No. 165. stb.

¹²⁰ MNL OL C 20 Nógrád 1730. aug. 21. 91r., Moson 1730. aug. 21. 107r., Trencsén vm. 1730. aug. 18. 25v.

¹²¹ Uo. Vas 1730. szept. 18. 161r-v.

¹²² Uo. Moson 1730. aug. 21. 109v.

¹²³ Uo. Nógrád 1730. aug. 21. 92r.

¹²⁴ Uo. Bars 1730. szept. 11. 86r.

A Helytartótanácsához juttatott levelek olyan – sokszor helyi jelentőségű – terheket is megemlítenek, amelyek az utókor figyelmét eddig elkerülték.

Fejér megye 1724 és 1727 között 197,5 ölnyi fát juttatott a komáromi helyőrség részére, amelynek egységára 1 Ft 70 dénárt tett ki. A lakosok a fát az uradalmi erdőkben készpénzért vették meg, de értékét adóként nem írták jóvá részükre.¹²⁵

Nyitra megye Lipótvár, Érsekújvár és Nyitra helyőrsége számára készített gyertyát saját költségen 2865 Ft 25 dénár értékben. Az ugyanezen erdőkbe juttatott 528 öl tűzifa ára 1584 Ft-ot tett ki, a sereg azonban csupán az összeg felét térítette meg. A tisztviselők úgy vélték, hogy egy lóporció értéke télen akár 6–8 Ft-ot is elérhet, miközben elszámolási ára csupán 3 Ft. Álláspontjuk szerint a lakosság akár 18 000 Ft veszteséget is szenvedhetett egy-egy elszállásolási időszakban.¹²⁶

Sopron megye részére a lovak és újoncok eltartása okozott váratlan többletkiadásokat. A hadbiztosi körzet központja Sopronban nyert elhelyezést. A regruták és katonalovak hivatalos szemláját a körzeti hadbiztos végezte, eltartásuk azonban a megyét terhelte. A fűből és fél adag (3 font) zabból álló nyári lóporció 10 300 köből szemes takarmány veszteséget okozott a lakosoknak.¹²⁷ A sort még hosszasan lehetne folytatni. A felmérésben részt vevő törvényhatóságok mindegyike adókönnyítést szeretett volna elérni, ezért gyanakodhatunk arra, hogy a közölt adatok kozmetikázottak, esetleg célzottan válogatottak. Arra azonban mindenképpen felhívják a figyelmet, hogy a hivatalos hadiadóteher mellett más, rejtett költségek is a lakosok vállalt nyomták.

A háziadó kivetése Magyarországon

A 18. század első harmadában a nemesi közgyűlések napirendjét és választott tisztviselői munkaidejét az állami adók beszedése, a jogszolgáltatás, a katonák téli ellátása töltötte ki. Az apparátus fizetését, a székház karbantartását és az egyéb kiadásokat a megye a házipénztárból fedezte. Az 1730. évi felmérés utolsó kérdőpontja foglalkozott e kiadások fedezetével.

Máramaros, Ung és Ugocsa megyék, továbbá Kővár vidék nem vetett ki háziadót, hanem a hadi pénztárból fedezték minden kiadásukat.¹²⁸ Ez ellentétben állt az 1715. évi törvények előírásaival, mivel akkor elrendelték, hogy az adószedők

¹²⁵ Uo. Fejér 1730. szept. 13. 140r.

¹²⁶ Uo. Nyitra 1730. aug. 16. 281v. és 284v.

¹²⁷ Uo. Sopron vm. 1730. aug. 22. 128v.

¹²⁸ Uo. Kővár vidék 1730. aug. 11. 123r., Máramaros 1730. aug. 8. 45v., Ung 1730. aug. 25. 164r., Ugocsa 1730. okt. 4. 38r.

külön-külön adjanak számot a hadi és a házi kiadásokról.¹²⁹ Borsod és Pozsony megyékben – legalábbis a válaszlevelek tanúsága szerint – elegendő volt a taksa fizetésre kötelezettek adója a működési költségekre.¹³⁰

Közép-Szolnok, Bihar és Zaránd megyék nem tértek ki a házi pénztár jövedelmeire válaszukban. A többi megyében a házi pénztár bevételeit a nemesek, iparosok, zsidók taksája, és a többi adózóra a hadiadóhoz hasonló alapon kivetett közteher képezte. A legkisebb költségvetéssel működő megye Csanád volt, amelynek évente mindössze 400 Ft kiadása keletkezett.¹³¹ A gyanúsán alacsony számadat hátterét nem ismerjük. Valószínűleg a kiadások jelentős hányadát más forrásból, például hadi pénztárból fedezték.

A megyei kasszából is fizettek azonban katonai célú kiadásokat. Hont és Győr megye az átvonuló katonák által okozott többletköltségeket térítette meg lakosainak e forrásból.¹³² Nyitra megyében a nyári hónapokban az átutazó katonáknak adott ellátást fizették a házi pénztárból, mivel a biztosság azt téríteni nem szokta.¹³³ Zemplénben a kaszárnyák előfutárának számító kvártélyházak karbantartását fedezték a házi pénztárból.¹³⁴

4. táblázat Néhány megye 1730. évi hadi- és háziadójának összevetése

Megye	Hadiadó	Házi kiadások	Házi kiadások a hadiadó százalékában
Vas	161 245 Ft 91 d	18 171 Ft 99 d	11,27
Zólyom	34 959 Ft 27 kr	4989 Ft 56 d	14,27
Baranya	43 841 Ft 66 d	18 181 Ft 77 d	39,19
Fejér	21 412 Ft 23 kr	5245 Ft 35 d	24,50
Heves és Külső-Szolnok	47 547 Ft	8973 Ft 35 kr	18,87
Csongrád	12 753 Ft 57 kr	3246 Ft 3 kr	25,45
Zala	88 129 Ft 14 kr	10 263 Ft 24 kr	11,65
Somogy	41 412 Ft 33 kr	7742 Ft 40 kr	18,70

Forrás: lásd lábjegyzetben¹³⁵

¹²⁹ Corpus Juris Hungarici (CD kiadás). Szerk. Pomogyi László. Bp. 2000. 1715. évi XLIX. tc. 6. §. és 1715. évi LVII. tc. 1. §.

¹³⁰ MNL OL C 20 Borsod 1730. aug. 11. 135r. és Pozsony vm. 1730. aug. 12. 179r.

¹³¹ Uo. Csanád 1730. aug. 16. 277v.

¹³² Uo. Hont 1730. aug. 7. 35v. és Győr vm. 1730. okt. 3. 24v.

¹³³ Uo. Nyitra 1730. aug. 16. 280v.

¹³⁴ Uo. Zemplén 1730. aug. 28. 211r.

¹³⁵ Uo. Vas 1730. aug. 7. 27r–v., Zólyom vm. 1730. aug. 8. 51v–52v., Baranya 1730. aug. 11. 84v., Fejér 1730. aug. 16. 273r–v., Heves 1730. aug. 25. 173v. és 176v., Csongrád 1730. szept. 4. 23r., Zala 1730. szept. 10. 73r–v., Somogy 1730. okt. 6. 91v. Ft = Forint, kr = krajcár, d = denar.

A megyék működési költsége és az adózókra rakott többletterhek rendkívül nagy szórást mutat. Vas és Baranya megyék 18 000 Ft-nál is jelentősebb összeget költöttek hivatalukra, Csongrád ennek csupán 1/6-át. A hadiadó nagyságához képest a legnagyobb összeget Baranyában fizették a lakosok, a legkevesebbet pedig Vasban. A háziadó terhek tekintetében is hasonlóan nagy eltérések mutatkoztak, mint a kontribúció esetén.

Összegzés

A Habsburg Monarchia a 18. század első felében folyamatos pénzzavarral küzdött, katonai költségvetése szinte sosem állt egyensúlyban, a hadiadó-bevételek szinte sosem fedezték a kiadásokat. A különbözetet hitelfelvétellel egyenlítette ki a központi kormányzat. A Dráva és Erdély közötti Magyarországra a Habsburg Monarchia hadiadójának mintegy 22–27%-át vetették ki, amely összeg a hadseregre fordított kiadásoknak mindössze 8,5%-át fedezte a századfordulón. Igaz, a magyar kontribúció súlya a 18. század első felében számottevően emelkedett.

5. táblázat Magyarország és megyéinek részesedése a Habsburg Monarchia katonai kiadásaiból

	1702	1717	1730	1741	1751
Habsburg Monarchia katonai kiadásai (Ft-ban)	23 540 466	21 246 683	18 832 961	17 450 000	14 704 725
Habsburg Monarchia hadiadó bevételei (Ft-ban)	9 000 000	9 634 091	9 104 348	10 742 000	14 700 000
Magyarország hadiadója (Ft-ban)	2 000 000	2 615 976	2 500 000	2 500 000	3 200 000
Magyarország hadiadójának részesedése a Habsburg Monarchia hadi kiadásaiból	8,50%	12,31%	13,27%	14,33%	25,47%
Megyék aránya Magyarország adójából	82,47%	91,77%	92,02%	88,46%	86,70%

Forrás: lásd a jegyzetben¹³⁶

¹³⁶ 1702. évi adatot lásd *Hochedlinger, M.*: *Kriegsfinanzierung* i. m. 118. és *Zachar József*: *Habsburg-uralom, állandó hadsereg és magyarság 1683–1792*. Bp. 2004. 76.; 1717. évi adatokra lásd *Mensi, F.*: *Die Finanzen Österreichs* i. m. 524. és *Zachar J.*: *Habsburg-uralom* i. m. 81.; 1730. évi adatokra lásd *Mensi F.*: *Die Finanzen Österreichs* i. m. 658–659. és *Szijártó M. I.*: *A diéta* i. m. 594–595.; 1741. évi adatokra lásd *Dickson, P. G. M.*: *Finance and Government* i. m. II. 181. és *Zachar J.*: *Habsburg-uralom* i. m. 89., illetve *Szijártó M. I.*: *A diéta* i. m. 594–595.; 1751. évi adatokra lásd *Dickson, P. G. M.*: *Finance and Government* i. m. II. 385. (a hadi kiadások összege 1752. évi adat), *Zachar J.*: *Habsburg-uralom* i. m. 91.

Korábban már láttuk, hogy a magyar megyék az országra eső köztehernek legalább 4/5-ét fizették, amelynek súlya folyamatosan emelkedett a 18. század első felében.

A törvényhatóságok az ismertetett állandó államháztartási deficit mellett a nádori porták számán alapuló hadiadó összegének leszállításáért szüntelen küzdelmet folytattak. Ennek hátterében az állt, hogy a helyi hatóságok a vándormozgalmak, természeti csapások miatt az általuk fizetendő adó összegét aránytalanul nagyra érezték. Az említett adóegységek számának meghatározása különböző fórumokon – országgyűlés, concursus vagy egyéb tanácskozáson – történhetett. Az arányok a 18. század első két harmadában néhány évente módosultak is. A Magyar Kancellária és a Helytartótanács között 1729/30-ban folytatott levélváltás e folyamatba engedett bepillantást. Ez utóbbi testület kiegészítő felmérése pedig Magyarország adórendszerére vetett némi fényt.

A két kormányzéknek az arányos adófizetés megvalósításáért hozott erőfeszítéseit 1730-ban eredmény nem kísérte, azaz a városok és megyék néhány apró kivételtől eltekintve ugyanakkora közterhet fizettek 1731-től, mint előtte. A megyék és városok által a Helytartótanácsához címzett jelentések azonban világossá tették, hogy a megyék legalább négyféle rendszerben hajtották be lakosságuktól a kontribúciót. A megyék egy jelentős hányada a települések népessége, gabonatermése és állatállománya alapján vetette ki a hadiadót. A megyei tisztikarok az említett termények betakarított mennyisége, a családfők és haszonállatok száma alapján újabb ideális adózási egységeket alakítottak ki, amelyet leggyakrabban dicának neveztek. A rendszer alapját képező összeírások valóságtartamát azonban mind a kortárs tisztviselők, mind az 1848 előtti közigazgatási szakirodalom megkérdőjelezte.

Néhány megye a jobbágyi kezelésben álló földek nagysága alapján vetette ki a közterheket, megint másutt a tisztviselők kényének, kedvének volt kiszolgáltatva a lakosság. A megyék adórendszere tehát 1730-ban tarka képet mutatott.

Hasonlóan sokszínű adatokra bukkanhatunk, ha az adózók átlagos közterhét szeretnénk kiszámolni. Hont megyében a hadi- és háziadó együttes összege a 67 Ft-ot is elérte egy átlagos adózó családfő esetében.¹³⁷ Nógrádban a hadiadó teher egy 9,25 dikával rendelkező átlagos család esetén 40 Ft 14 dénárt tett ki. Ezt egészítette ki az adóegységenkénti 50–60 dénár háziadó, amely 4,5–5 Ft-ot tett ki.¹³⁸ A Helytartótanács Zalában 70–100 Ft-ra, Veszprémben 70 Ft-on felülre, Abaújban pedig 80–120 Ft-ra becsülte az átlagos adózók éves terhelését. Szatmár és Gömör megyében rendkívülinek minősítették, hogy már a tizenkét éves gyermekek is dica

¹³⁷ MNL OL C 20 Hont 1730. aug. 7. 38v.

¹³⁸ Uo. Nógrád 1730. aug. 21. 92r–v.

alapot képeztek.¹³⁹ Vasban egy portio domestica után 181 Ft 43 dénár adót kellett fizetni.¹⁴⁰ Eszerint egy teljes jobbágy valamivel 45 Ft feletti, egy féltelkes 23 Ft, negyedtelkes 12 Ft, egy zsellér 6 Ft adót fizetett az államnak évente.

A Helytartótanács 1730. évi felmérése alapján Magyarország adórendszere szinte áttekinthetetlenül színes volt, az adózók terhelése megyéről megyére eltért és ennek mértéke utólag gyakran ki sem következethető. A modern történészeknek tehát szinte megyéről megyére kell megírniuk a kora újkori Magyarország adózási történetét, az egyszerűsítő sémákkal pedig le kell számolnunk.

THE ROLE OF THE HUNGARIAN COUNTIES IN FINANCING THE MILITARY FORCES OF THE HABSBURG MONARCHY

The Experiences of a 1730 Survey

by László Péter Schramek

SUMMARY

The greatest challenge faced by the eighteenth-century administration was the provisioning of the army, an enterprise which, on account of the lacking military infrastructure, involved practically the entire population. Non-noble society provided various services for the military, all of which have been extensively analysed in the scholarly literature. Among these, the provision of winter quarters and forehorses constituted the most burdensome obligation.

The practice of county taxation in the eighteenth century, on the other hand, has received relatively modest attention. As far as can be known, it was still the poll tax commonly known as *dica*, a system combining elements of wealth and income, that was applied in the counties. In 1730, the Lieutenancy wanted to obtain a comprehensive overview of the system of taxation then in use in the counties. The reports sent in response to the queries help to identify several parallel practices, only one of which was the system known as the *dica*. The paper explores the circumstances which led to the survey, and emphasises the most important conclusions that can be drawn from its analysis.

¹³⁹ MNL OL X 7828 22637. fd. 296–298. felv.

¹⁴⁰ MNL OL C 20 Vas vm. 1730. aug. 7. 27r.

